

**ПРЕГЛЕД НА КНИГИТЕ ОТ СТАРА ЗАГОРА
В РАЗДЕЛ „ПРОЗА“**

Владимир Шумелов

На 12.10.2011 г. Дружеството на писателите в Ст. Загора и народните читалища „Даскал Петър Иванов“ и „Николай Лилиев“, със съдействието на Община Стара Загора, организираха първото по рода си обсъждане на книгите, издадени от автори от Ст. Загора и региона през последните няколко години. Прегледът нямаше конкурсен характер. Доклад в раздела „Поезия“ представи Марин Георгиев, а в раздел „Проза“ – Владимир Шумелов.

Уважаеми дами и господа,

Ето че след събора на рицарите тамплиери в Стара Загора, тук се събират и писателите, да за прегледат своята книжна продукция. Вярно е, има известна разлика – ние сме по-малко, а това е симптоматично и жалко, и тъжно. Разбира се има и по-тъжни неща, като това, че само 10% от населението у нас ползва общинските библиотеки, докато в развитите страни този процент е 70. Не е ли този факт индикация за оглупяване? Не е ли по-малко тъжен фактът, че пишещите у нас и по света са повече от четящите? Този парадокс – защото от литературен труд, от писане на художествени произведения не може да се живее, или почти – занимава твърде много съвременния човек. Той е пряко свързан и с нас – писателите и критиците, които формираме все по-затворени, маргинални общности и извършваме комуникацията си почти изцяло вътре в тях. Превърнали сме се в тамплиери и масони. Рядко, освен отделни продукти на масовата култура като „Хари Потър“, книгите излизат вън от тези общности и стават общозначими културни феномени. Все пак сме осъдени да четем и да пишем.

След всяка прочетена книга, след всеки подобен преглед на литературната продукция си задавам един същ фундаментален въпрос: въпросът за смисъла на литературното писане. Защо човек пише книги?

Отговаряйки си на този въпрос с голяма доза скепсис във втората си критическа книга бях цитирал Томас Ман: „Писателят е човек, който пише по-трудно от другите хора.“, но също и Ришард Капушчински: „Борбата с времето... Борбата с недостъпите на паметта, с нейната мимолетност, с нейната постоянна тенденция към заличаване и изчезване...“, защото, продължава той: „паметта е слаба и непостоянна и ако [човек] не запише своите знания и опит в една по-трайна форма, това, което носи в себе си, ще изчезне. Затова всички искат да пишат книги.“

„Защо пишем?“ е всъщност тема, провокирана и от няколко текста на чужди автори в „Литературен вестник (бр. 28 от 2011 г.), публикувани по идея на проф. Милена Кирова. В тях пространно се описват различните фактори – социологически и социални, психологически и биологически, които подтикват към писането; самото писане се разглежда от гледна точка на съвременната психоанализа; или пък направо се отрича търсенето на смисъл в самия процес на писането, защото в литературното писане би трябвало да правим разграничение между *ефект* и *смисъл*. Този наистина фундаментален проблем е необятен, но ние тук ще се помъчим да го решим отчасти и индиректно чрез прочита на предложените книги от Стара Загора в раздела „Проза“.

Предложените от организаторите книги от автори от Ст. Загора в този доста разнороден раздел са **девет**: **5** романа, **1** сборник с новели и разкази и **3** книги в раздела критика, есеистика и публицистика и пътепис. Книгите са само на мъже, няма дебютанти. Малко или много е това? В сравнение с други големи литературни центрове количеството ми се струва малко, но това има своите обективни извинения и обяснения. От друга страна не винаги количеството има определящо значение, а това в областта на изкуството важи с особена сила. Все пак няколко паралела: в последния доклад на проф. Михаил Неделчев за бургаската проза от 2010 г., например, са обхванати около 30 книги в областта проза (в скоби ще уточня, че там конкурсният преглед има богати традиции, а и са обхванати книги от целия Бургаски регион, в различни прозаични профили – бургаската култура, за художествения живот на Бургас

и региона, народоведски книги, регионални изследвания, селищни монографии, книги за политическата история на региона, очерци от/за стопанския живот, за административно управление, книги из областта на литературната критика и на литературната история, по изкуствознание, публицистика, колективните, общи изяви в печатни издания, и, разбира се, белетристиката; искам да уточня, че и в предишни години броят на прозаичните книги там е впечатляващ – през 2005-а – 18, през 2009-а – 30 книги от 25 автори и т.н.), в първия литературен преглед на В. Търново и региона за годините 2009–2010-а успях да журирам постъпили 20 книги с художествена и нехудожествена проза, внушителен е броят на книгите и в други градове, където се прави такъв годишен преглед – Габрово, Русе, Пловдив и др. Приоритетно писателите от Ст. Загора (както е и в повечето провинциални литературни центрове) издават своите книги в местни издателства – ще посоча тук ИК „Домино“, изд. „Лаген“, изд. „НЧ Даскал Петър Иванов“), някои ползват услугите на други издателства от провинцията – „Фабер“ – В. Търново, „Абагар“ – В. Търново, и др. В този случай ми се иска да поощря усилията на местните издатели да издават местни автори, иначе е къде по-престижно да се появиш в пловдивското „Жанет 45“, в софийските „Сиела“, „Колибри“ и т.н., а от особена важност е българската литература, създавана извън столичния център, да бъде изнасяна/издавана извън България с добри преводи. Във всички случаи обаче трябва да подчертаем, че целта е да избягаме от т. нар. „лош регионализъм“ и централизацията на литературата чрез качествена работа – от редактори, коректори, технически кадри, та до цялостна издателска политика, които трябва да признаем липсват на редица издателства (тук няма да говорим за свързаността на тази политика с общодържавната немара в областта на културата и литературата и тоталната липса на спонсорски инициативи и програми).

Така или иначе отнякъде трябва да започнем, и аз избирам за започна с трите книги, които са в раздела **нехудожествена проза**, или казано иначе използващи метазик на литературата (други ще я нарекат нонфикшън, неизмислена проза). Ще призная, че когато човек пише за литературата, за книжната продукция на един град е добре да познава този град и хората му. Познавам донякъде литературния живот на Ст. Загора, присъствал съм на конкурси „В. Ханчев“, писал съм за ред книги – белетристични и поетични, някои съм представял и в Ст. Загора, и във В. Търново, и в София, сам съм печатал в старозагорски литературни издания – а мога да ви уверя, че Ст. Загора притежаваше и притежава много и добри литературни периодични издания – от сп. „Участие“, „Птици в нощта“, та до в. „Литературен глас“, който продължава да излиза от 1992 г. до и днес (в скоби ще оставя факта, че през 90-те в Ст. Загора излизаха и толкова много общоинформационни вестници, че градът спокойно можеше да влезе в книгата за рекорди „Гинес“). Бяха отпечатани някои обзорни статии и книги за литературна Ст. Загора – като „Градът на поетите. Принос към литературната история на Стара Загора“ на Константин Коняров (изд. „Труд“, С. ,2007 г.), по повод 5 години от смъртта на автора, ред антологии, една интересна обзорна статия на Невена Ганева във в. „Литературен глас“ (бр. 102, 2003 г.) и др., част от които познавам. Всеки, навлязъл отчасти в историята на литературното дело в града ще си спомни такива имена от националния литературен небосклон, от печата по това време – края на 19-и и началото на 20-и век, като известните старозагорци д-р Тодор Стоянович, Антон Митов, Петър Иванов, Салабашев, Атанас Илиев, Димитър Подвързачов, по-късно и Иван Хаджихристов, Иван Мирчев, Димитър Караджов, Гео Милев, Николай Лилиев, Веселин Ханчев и мн. др. Името на Ст. Загора свързваме и с появата на българския научнофантастичен роман – „О-Корс“ на Георги Илиев (1930 г.), а след това и романите на Димитър Ангелов „Когато човек не беше“ и „Смелият чунг“. Големите литератори

на Стара Загора в миналото дават повод на Кирил Христов да каже, че без Стара Загора няма българска литература. Тук няма да споменавам новите имена от литературата, свързана със Ст. Загора, защото за нея говорят книгите, за които ще стане дума по-нататък. Като изключим поезията, за която имам отделни отзиви, моят принос в критиката за белетристика от Ст. Загора се изчерпва с отзиви и статии за Петър Кралев (сб. „Прахът, който пазим“ от 1996 г.), за Петър Батев (романа „Самото зло“ от 1997 г.), Виолета Бончева (сб. „История на заболяването“ от 1998 г.) и на Йордан Атанасов (романа „Хамовото семе“ от 2011 г.). През следващите години имах прекрасната възможност да се запозная и с други старозагорски творци, пишещи проза – директно или индиректно, чрез специализираните медии за литература и култура. Две от книгите, които ми помогнаха да се ориентирам в този книжен хаос са именно книгите, които днес участват в прегледа за нехудожествена проза – „Публицистика“ на д-р Тодор Шунанов (изд. „Домино“, Ст. Загора, 2009 г.) и „Етюди“ на Стоил Стоилов (изд. „НЧ „Даскал Петър Иванов“, Ст. Загора, 2010 г.).

Тодор Шунанов – „Публицистика“. Сборникът събира най-доброто от публицистиката на д-р Тодор Шунанов през годините. Съставен е от две части. Първата е автобиографична: „една младост, едно училище, една професия и кариера – такива са посоките, по които вървят времето и разказът в началото на тази книга“, пише авторът. Нормално е: в зенита на своя живот, в творческата си и професионална зрелост човек се упътва към равностойки и анализи, към по-трезви и реалистични оценки на миналото и настоящето, но и прогнози за бъдещето. В продължение на дълги години д-р Тодор Шунанов е педагог – учител по литература и естетика в различни старозагорски училища, а после и хонорован лектор по български език в Частния институт за чуждестранни студенти към Тракийския университет в Ст. Загора. Защиства дисертация на тема „Художественият образ в обучението по литература“ едва през 1980 г. Доста години преди това обаче той е сътрудник на централния педагогически печат с многобройни статии по образователни проблеми, участник е в конференции, педагогически четения и под. През 2005 г. излиза книгата му „Класически и съвременни български автори“ под „шапката“ на Съюза на учените – клон Ст. Загора. Член е на Съюза на учените в България и на неговия управителен съвет, председател е на Старозагорския клон на Съюза. Това е сухата статистика на един живот. В „Автобиографично“ тази статистика е уплътнена и пластична, а образите и описанията са изваяни живо и увлекателно. Авторът владее „магията на словото“ и умее да ни въздейства, като ни прави съпричастни на събития, лица и факти отпреди десетки и десетки години. Вълнуват ни възрожденският патос на учителя, но и неговите тревоги, че миналото потъва в забрава, а това дава отражение и за бъдещето. Мисля без това „Автобиографично“, което заема почти една трета от обема на книгата, тя би изгубила много – защото виждаш как един един и добър и толерантен мъдрец пише също толкова добре и толерантно за своите приятели – българските творци. Втората част е озаглавена „Статии и очерци“, но мисля че по-точното би било тя да си остане „Публицистика“ (в широкия смисъл на термина), защото в този раздел ще намерим наистина широкоспектърно представяне на обществената дейност на д-р Тодор Шунанов, и в частност литературно-презентативната, която е основна. Жанровото многообразие тук се обуславя от наличието на интервюта, отзиви и рецензии на книги и събития, спомени, анкети, слова по повод годишни юбилеи, откриване на научни конференции, връчване на награди, In Memoriam и др. Текстовете в тази втора част са свързани, както вече казах, основно с литературата и нейните творци. Те са подредени хронологично – според написването и излизането си от печат, като встъпителната – споменът за приятелството му с писателя-фантаст Любен Дилов (1927–2008) –

нарушава тази хронология, тя е от 2008 г., писана в памет на починалия два месеца порано български писател (в скоби ще добавя, че в сборника има още един текст за Любен Дилов – отзивът „Жестокият експеримент“ за едноименния роман и „сборника с разкази „Пропуснатият шанс“ от 2005 г.). In Мемогиам са и други текстове, като например тези за приятелите му Бончо Христов, за Костадин Костакиев. Критикът и публицистът Тодор Шунанов е отбелязал и редица юбилеи с различни по жанр текстове: рождения ден на д-р Веско Кантарджиев, 120-годишнината от рождението на Николай Лилиев, 150 години от рождението на Иван Мърквичка, 130 години от рождението на П. К. Яворов. Най-голям процент от отзивите и рецензиите за книги, естествено, се падат на старозагорски автори: това са стихосбирките „Отдалече“ и „Вместо покаяние“ на Стана Димитрова, „Страсти и географии“ на Йордан Атанасов, няколко от последните стихосбирки на Иван Груев, към когото авторът има слабост, Таньо Клисуров и др. Към новите явления на старозагорския литературен хоризонт Т. Шунанов причислява и романовата поредица на Кънчо Кънчев под заглавие „Предградията на рая“, на които е отделил доста страници, а за последния от тези романи ще стане дума тук. Без да бъде изчерпателен откъм съдържателен анализ, ще кажа, че това е културно написана книга, която напълно покрива жанра „публицистика“, но остава в неговия мейнстрийм, написана на един много добър български език, четивна, с ненаатрапчиво поднесена научна информация и с доста патос, който днес ни липсва. Всъщност, бих искал да говорим не за патос в оня възрожденски смисъл, а за критически патос, какъвто за съжаление виждам основно в текста „Бележки върху едно издание“ (сам по себе си отрицателен отзив за антологията „Столетие“ от Славчо Николов).

Стоил Стоилов – „Етюди“. С непретенциозното, но твърде точно назоваващо жанра „Етюди“ е кръстена книгата на Стоил Стоилов. Един буквализъм в номинацията, който срещаме и в горната книга „Публицистика“ и който говори за липса на някакъв организиращ концепт, но от друга страна книгата е отворена като структура и към други подобни текстове и идеи. Лично аз бих използвал и двете заглавия като подзаглавия. Едно изречение за „етюди“ – поне така, както съм го разбрал аз и съм го използвал като елемент от подзаглавието на книгата си „Накърнимото“ (2004): „названието им [на текстовете] „етюди“ спрямо есето в случая отразява дистинкцията *действие* (акт, кратко изследване) – *застой* (съзерцание, носталгия, креативно писане) и стои по-близо до оная нестойност, елиптичност и разколебаност на „езика на имажинерния преход“ (по Ивайло Знеполски), която така или иначе е положена в лоното на „идеологията на прагматизма“ (по Михаил Неделчев)“. Приложено към литературата това е малко като обем литературно произведение, разглеждащо частен въпрос (спр. Тълковния речник); или можем да приемем, че то е скица (ескиз), упражнение към създаването на по-голямо произведение. Ако използваме въвеждащия цитат от Уилям Уортън, така сглобена, книгата се опитва да улови неуловимото, да припомня отдавна познати неща и да търси пътища и връзки в необятното поле на литературата. Толкова разнопосочните текстове са дисциплинирани в седем раздела: в някои идейният, тематичният и географският център е ясно определим и видим (руската литература, художниците, западноевропейската класика, старозагорските творци и пр.), другаде – не.

Първото впечатление от книгата е писателското (и критическо) самочувствие, което демонстрира Стоил Стоилов с равнопоставената (дори като тоналност) интерпретация на световни творци от ранга на Шекспир и Кафка и далеч по-слабо известни български творци от столицата или извън нея. В същото време някои от етюдите, посветени по-често на широкоизвестни писатели (ще спомена в случая Елиас

Канети, Лорка, Бодлер, Кафка и др.) стоят като биографични справки, макар и написани майсторски, професионално и посветени нерядко на някакъв юбилей и връзка с България („Умберто Еко и българите“, „Адам Мицкевич и България“). Авторът не само прави дескрипция на известни или по-малко известни факти и събития, не само умее да портретира умело, но задава и един полемичен език, с който не винаги сме съгласни, но който е важен живец за/в литературното развитие. Алюзията, асоциацията, паралелът, честото прескачане на мисълта върху на пръв поглед несъвместими обекти/субекти създават известна парадоксалност на някои текстове, но това, мисля, е техен плюс. В този смисъл този сборник изпълнява една от най-важните задачи на литературата (и литературната критика) – да бъде искрена, честна, но и да следва една обективност в интерпретацията. Две думи за т. нар. „лош регионализъм“. Такъв несъмнено съществува, но той не се отнася за тази и за първата книга с публицистика. В тях може да липсва евристичност или да присъства известна нехайност към езиковите изразни средства (за сметка на това няма терминологични спекулации и наплив на чуждици), но не и „лош регионализъм“. (Като реплика встрани ще отбележа: Къде можем тогава да отнесем романа „Образцов дом“ на „писателката“ Ваня Щерева – към възвишения/хубав центризм? А този тип проза си е чист чиклит, и то пошъл; а романите на Христо Калчев или последните, не твърде добри книги на родения в Ст. Загора Стефан Кисъв, когото иначе харесвам доста?) Ще цитирам една мисъл от с. 97 на книгата: „Когато попитали Бодлер какво мрази най-много, той казал: провинцията.“ И една сходна от с. 63: „Иван Мирчев живееше в една „Отстранена земя“ (негова стихосбирка от 1929 г.), в която София и големите писатели бяха далеч, а близо до него – завистниците, кръжочниците. Те много години държаха таланта му разпнат на кръст...“ Ето „къде е заровено кучето“ – в мисълта, която преди много години изрече Емилиян Станев, че като избягал от Търново, всъщност спасил таланта си. Разбира се връзката талант–провинция е двустранна и тя трябва да бъде регулирана така, че да бъде запазен таланта в провинцията, да бъде обогатена по този начин националната ни традиция (разбирам илюзорния донякъде характер на това пожелание – то е все едно да пожелаваме децата ни да останат в България в момента).

Сборникът има антологичен характер, но той стои по-близо до албум с любими автори и книги, чиято селекция издава несъмнен естетически вкус. (Като статистика, която издава и предпочитания надявам се, ще добавя само, че Милена Андреева, Йордан Атанасов и брата на Стоил Стоилов – починалият поет Минчо Стоилов, са удостоени с по два текста, а легендарният старозагорски поет Иван Мирчев и Неделчо Ганев са с по три текста. Какво и да значи това.) Със своята ерудиция и енциклопедичност компилацията „Етюди“ се вписва в добрите традиции на жанра „етюди“ в новата българска литература. (Дано авторът приеме с нужния толеранс жаргонната употреба на този термин, след като финалният му етюд е озаглавен „Компилативност“.)

Третата книга в този раздел е пътеписът на **Тодор Бакърджиев** с великолепно заглавие „**Д-р Ливингстън, предполагам**“ (изд. „Тракийски свят“, С., 2008). Тя е един много успешен плавен преход между художествена и нехудожествена литература, ако използваме дистинкцията факт–фикция. „Д-р Ливингстън, предполагам“ е петият и, както твърди авторът, последен пътепис за неговите трансконтинентални пътешествия. Той излиза през 2008 г. след публикуваните вече „Двайсет хиляди левги без вода“ (2003), „Рикша под дъжда“ (2004), „Върху змийската кожа на пътя лежа“ (2005) и „Хуракан“ (2007). В днешната ситуация на света като „глобално село“ е резонен въпросът, който Йордан Попов поставя в уводните си думи към книгата: „Впрочем, каква е ролята на пътеписа в днешния свят, където имаме телевизионна програма

„Дискавър“, когато телевизионните камери на стотици телевизии правят документални филми за всички интересни кътчета на планетата, а в „Анимал планет“ виждаме как се ражда хипопотамче или как се храни мравояд?“

Резонен, но и реторичен въпрос, особено след като прочетем настоящия пътепис. Дори и преди това да сме гледали по Канал 1 на БНТ „Без багаж“. Различни неща са. Различни изкуства, макар и свързани с едни и същи обекти и факти почти документално. Пътеписът на Бакърджиев носи романтика, неподражаем хумор и ирония (самоирония) и, на първо място, умение да води разказ, изпълнен с емпатия. Не по-малко важен факт е, че пътешественикът-разказвач и компанията му са българи (основно): е, не точно „българи юнаци“, а нормални българи като автора, който има всички основания да каже „моята Африка“.

Африка – тази лелеяна мечта на пътешествениците открай време (спомних си тук дори една книга на Н. Хайтов от 1988 г. със заглавие „Африкански записки“, но тя е друга работа) – е обектът на тази книга. Романтично-красивата и жестока черна Африка на Дейвид Ливингстън от втората половина на XIX в. При срещата му с американско-белгийския журналист и изследовател Хенри Мортън Стенли, който го издирва, се ражда и прочутата фраза „Д-р Ливингстън, предполагам“ – тя служи за заглавие на пътеписа на Бакърджиев, а случката е описана във въвеждащата глава. Ако погледнем картата (ще отбележа в скоби – рисувана от автора, който е и художник на книгата, а да добавим и цялостното луксозно издание с нестандартен формат и приложение от DVD с 92 фотоси и филмът „Безумие в Замбези“), ще видим маршрута: Истанбул (Турция) – Кайро (Египет) – Найроби (Кения) със самолет, след което идва същинското пътешествие: Аруша (Танзания) и парка Серенгети – Занзибар и „вратата към Африка“ (т. е. центърът за износ на роби до края на XIX в.) – Индийският океан – Малави – Замбези (и естествено водопадът Виктория) – Ботсвана – Йоханесбург (ЮАР). Един маршрут, който предполага заглавието на книгата и е едно намигане към миналото на Африка от гледната точка на XXI век. Има и български намигания: вижте прекрасната гл. XIV, която описва водопада Виктория и това напомня твърде много на Алеко-Константиновата Ниагара.

Освен сладкодумието, може би една от ценностите на този пътепис е езикът – странна смесица от външно неглижиран диалог, изпълнен с разговорни елементи, жаргон, чуждици и пр., и прекрасни зарисовки на природни картини, географски обекти и хора. И, нали помните, Пеньо-Пеневото „Човек е човек, когато е на път“, и българската компания от 6 души е сплотена, колектив, приятели (боже, българи и сплотеност в чужбина!), които споделят радостите и неволите си по пътя. С тях пътуват и няколко чужденци. В интрото на книгата „Десети ноември – тук, там и навсякъде“, всички те са описани в един определен момент от своя живот (интересен кинематографичен подход за презентация и запознаване с бъдещите герои в пътеписа). Разказът в отделните глави умело миксира минало, настояще и бъдеще, екзотика, нрави и обичаи на Черния континент, като резултатът е доста неочакван: получава се роман (можем да го наречем пътеписно-документален или както щете), но текстът се чете на един дъх, наистина като добра белетристика. Причината е не само във формата – въвеждането на различни романови техники на водене на разказа, но и способността на Петър Бакърджиев да ни накара наред с информацията (голяма част от която можем да открием при добро желание в различни справочници, книги, медии и интернет), да прокара своята идея, че пътувайки, ти не оставаш пасивен наблюдател, а съграждаш нови светове със свой аромат, гласове и шумове и приятели, и те ти стават близки, често пъти по-близки и от роднините или комшиите, с които си отрасъл. Иначе, чисто информативно, всеки може да получи различни по характер сведения – от антропологически, до информации от чисто битов или социално-политически характер.

И всичко това е структурирано в глави, наподобяващи приключенско-авантюрен роман. Ето някои от тях, в началото на които в бولد и италик е синтезирано тяхното съдържание: Гл. IV. **Омраза от пръв поглед. Копието „Нкуки“. Ястреби и марабута. Скалата с лъвиците. Прайдът. Среднощен кошмар под дъжда. Хиена до възглавницата** или Гл. X. **Загадъчната смърт на летеца Робърт Браун. „Максим“ в Матабеле. Дисидент и диктатор. Майка Тереза в бара за бели. Хава Нагила. Заловени в изневяра. Ходещата риба. Good morning.** И под. Разбира се текстът като всеки добър пътепис, стъпил солидно на факта и документа, описва един свят, видян детайлно от вярното и обективно око на пътешественика-разказвач, и той има своите евристични моменти – в бита, нравите, психологията, историята и настоящето на местните, но и в чисто географски и обществено-политически план. В този пътепис има романтика, народопсихология, но и екшън, криминални ребуси (като този със „загадъчната смърт на летеца Робърт Браун“, който е решен едва във финалните изречения), игра. И, мога да ви уверя, забавното не е за сметка на сериозното, документално-фактологичното. Подобни книги дори лекуват българина, балканеца от неговата ксенофобия и местен патриотизъм. Те са изпълнени освен с изследователска страст, и с голяма доза ерудиция по различни въпроси от световната история и география, на които нямаме причина да не вярваме.

Излишно е, смятам, да питаме защо Петър Бакърджиев пише пътеписи. Той се бил заканил, че след магията на Черния континент „всеки следващ обект би изглеждал бледен, сив и двуизмерен“. Мисля, че лъже.

Ето и книгите в раздела **художествена проза**. Започвам с единствения сборник с разкази и новели – **„Искушения“** (изд. „Лаген“, Ст. Загора, без год. на изд., но подозирам годината 2008-а) на **Йордан Стоев**. Старозагорецът Йордан Стоев е издал четири белетристични книги – сборниците с разкази „Цвете на земетръса“, „Пясък за папгалите“, „Трън в петата на дявола“ и романа „Заточени в рая“. Член е на СБП.

Разказите и новелите в озаглавения твърде сполучливо сборник „Искушения“ са обединени в два дяла: „Белег от милувка“ и „Драски и драскотини“, като новелите присъстват главно в първия дял. По-обширните текстове като правило са и в началото на втория дял, а след това са кратки разкази, които се движат на ръба на фейлетона. Лично аз съм впечатлен от майсторската техника на автора в областта на късия, да го наречем вестникарски разказ. Тук ще посоча такива прекрасни образци, като „Бостанско плашило“, „Хубаво време, свинско“, „Певец на селската душа“, „Целунат от Бога“ и др., някои от които с великолепен „неочакван финал“. Особено важен в композицията на сборника е финалният „Целунат от бога. Из апокрифното животоописание на един писател“, в който Йордан Стоев демонстрира много добре овладяна самоирония. Писателят Иван Иванов, вече в зенита на своя живот и творчество, отива до София, за да получи дълго чаканата членска карта за СБП. Тук той се разочарова, но далеч преди това в годините Георги Марков ни казваше истините – надявам се, че Йордан Стоев познава текстовете на Г. Марков „Членуване в Съюза на писателите“ и „Ние те направихме писател“ от сборника му „Литературни есета“ (БП, С., 1990). Годиная в разказа е 2007-а, а финалът е повече от добър: той е на гарата, съкрушен, вижда гълъбите с тяхната жестока и жалка съдба, осъзнава, че от това ще стане добър разказ и заспива кротко и щастливо като целунат от Бога. Столицата, капризите на цивилизацията и всички неудачи са зад гърба му, той е в хармония със себе си.

Наративът в сборника тече както от първо, така и от трето лице, което говори за обиграност на почерка, владее на различни техники на разказване. Разказите и новелите, особено от първата част образуват цикъл – с общи герои, места и ситуации,

кръжащи най-вече около едно заведение. При явната или привидна безсюжетност на някои разкази авторът залага на проследяване на чувството, независимо дали е свързано с жената, семейството, родината, природата и всички онези незабележими на пръв поглед дреболии от бита, носещи носталгия. Времето в разказите визира настоящето (повечето от тях), но и недалечното минало („Хубаво време, свинско“), „когато Дядо Коледа имаше съмнителна репутация на идеологическо неориентирано старче с неясен произход, когато киселото мляко още не се казваше Данон, Отвореното общество не се беше отворило, Европа не беше ЕС, а само един обикновен континент и по Коледа снежните преспи у нас стигаха до стрехите“. Основното в неговите текстове обаче остава любовното чувство – към любимата, приятеля, родината; както и онова велико „изкушение“, заради което посягаме да пишем и обичаме. Безхитростен разказвач, който е повярвал в себе си, за да добави нещо към неизразимото тайнство, което всеки сам изживява в себе си. И да ни направи съпричастни към това тайнство, то да стане наше. Накратко – това е сборник, който ни демонстрира един утвърден и зрял белетристичен почерк, със своя физиономия (исках да направя алюзия с неговия адаш Йордан Попов от „Стършел“, с който имат не само физиономична прилика, но нейсе).

Щом споменах за „Стършел“ и хумора, нека да погледнем и следващата белетристична книга – това е романът **„Провинциален херой или невероятните прекеждия на един журналист и един папагал в залеза на тоталитаризма“** (ИК „Янита-ЯС“, 2011) на **Дечко Николов**. Авторът е познат на казанлъшката публика и почитателите си в региона основно като дългогодишен журналист в местния вестник „Казанлъшка искра“, където, както казва той, работел „по безотпадни технологии“, т.е. едно нещо, което не става за карикатура, става на фейлетон или разказ, и обратното. През 2001 г. Дечко Николов отбелязва своята 70-годишнина с премиерата на романа си „Провинциален герой“ и изложбата „Карикатурна сергия“ на Чудомировите празници в Казанлък. Всяка година Д. Николов има около трийсетина участия в международни национални изложби, като получава и редица престижни награди за карикатура.

Към романа. Подзаглавието на това любопитно четиво е „хумористичен роман“, а действащите лица са изведени по списък в началото на книгата, което подчертава нейната драматургичност. Тук ще спра вниманието си обаче не върху формата, която има множество препратки към прекрасни образци на този жанр (ще спомена само Илф и Петров), а върху нейното съдържание. Погледнато най-общо заглавието на книгата може да обобщи качеството на голяма част от прозата в региона (а и във всички останали български региони) – какъвто хероят, такава и литературата. А „хероят“ е „провинциален“. Авторът се слива с него, крие се зад него, пародира, осмива, иронизира и самоиронизира. Можем да приемем, че текстът критикува т. нар. дисидентство у нас. Такъв е главният герой Иларион Николов (Лари). Интригата следва официалният ход на събитията от крайгълната 1989 година, и по-точно започва с рождения ден на Лари – 14 юли, когато светът отбелязва 200-годишнината от Френската революция, и завършва с прословутата „дисидентска закуска“ на български интелектуалци с френския президент Франсоа Митеран (вече покойник) през есента на 1989-а, когато БКП се готви за 45-годишнината от деветосептемврийския преврат (по това време още революция). Какво се случва между тези две дати? Още на морето, където журналистът почива със семейството си и отбелязва своите 45 години, той купува един папагал, който нарича Шенки и който започва да повтаря репликата „Долу Тодор Живков!“ Всъщност първоначално Николов го учи на „Тодор Живков е глупак!“, но неизвестно защо папагалът настоява за хард-версията с „Долу...“. Така или иначе следват доноси, акция на специалните служби, арест и куп простотии, които са се случвали на мнозина по време на т. нар. Перестройка. Това, което прави обаче от

невзрачния провинциален журналист дисидент с международна известност, е намесата на външни сили и организации. Следва издаване на негова книга с избрани фейлетони във Франция под заглавието „Четирилистни детелини“, протести и освобождаване. На финала е закуската с Митеран. Пътят към върха е открит. Романът завършва с Епилог, в който с Post Scriptum Дечко Николов обяснява на читателите как се е стигнало до романа „Провинциален герой“: главният редактор на френското издание на „Четирилистни детелини“ моли видния дисидент Иларион Николов да опише събитията от последните месеци. Лари сяда пред машинката „Марица 12“ и описва преमेждията на своя „херой“ („Херой“ бе по-експресивна дума, някак си по-силна, имаше в нея нещо от митологията.“). Последното изречение на книгата гласи: „Миришеше на 10 ноември...“ Много добър роман в категорията „хумористични романи“. А и нали е казано, че народите трябва да се разделят със смях със своята история. Все пак колко по-добре би било да четем този роман по онова време – да кажем първите месеци след 10-и ноември 1989-а. Сега всичко това звучи като déjà vu, нещо тривиално и блудкаво, въпреки множеството находчиви ситуации и сполучливи обобщения на образи. Трудно ще разсмееш българин, преживял ужасите на последните 20-ина години. Все пак Дечко Николов е оптимист и това ме радва.

Светлозар Радев – „Елементарна частица“ (роман, кн. II, изд. „Абагар“, В. Търново, 2009 г.). Преди да кажа нещо за този роман, който донякъде влиза в категорията научнофантастичен, си спомних, че преди няколко години четох и писах за един роман на Мирча Елиаде, който беше категоризиран „фантастична проза“ – „Младост без младост“ (романът вижда бял свят в началото на 80-те години и е филмиран от Франсис Форд Копола за Холивуд, включително в Балчик и Букурещ, а на български език излиза през 2008 г. с други негови прози). Споменавам го, защото двата романа имат нещо общо. Първо, идеята (или хипотезата) за електричеството – при Елиаде: когато през човешкото тяло премине електрически заряд с огромен волтаж, това може да предизвика мутация в организма, да го подмлади да речем (заряд от поне 1 млн. волта не само не убивал човека, а щял да предизвика и тотално регенериращо действие); при Радев: такива силни токови удари върху човека му действат, като го превръщат в пълен диелектрик (т.е. неуязвим за тока, т.е. защитен от силата и откъсването на елементарните частици – електроните). Всъщност тази теория за въздействието на електрически заряди е доста стара и така пресътворена в български вариант, не само не е иновативна, но и стои и много по-хлабаво като художествено въздействие от варианта на Мирча Елиаде. Няма да казвам защо, защото би трябвало да анализирам несравнимо по-богатият на идеи и тяхната художествена интерпретация текст на Елиаде. Какво се случва при Светлозар Радев?

В своята диалогия авторът се опитва да изследва един научен казус (по точно хипотеза). „Тъй като първата ми специалност от механотехникума в Хасково е електроавтоматика и знам почти всичко за електричеството – казва авторът в свое интервю от 2010 г. – представям електрона като елементарна частица, а самият сюжет е свързан с него като мислеща елементарна частица в противовес на човешката мисъл.“ Хората, придобили диелектрични свойства, могат да влизат в съзнанията на себеподобните си и да пътуват във времето и пространството. Един вид прераждане и безсмъртие. Нещо такова.

Разбира се, изкушавам се да преразкажа съдържанието, но няма да го направя, защото книгата е с безкрайно усложнено фабулиране, нерядко нелогични сюжетни линии и измислени ситуации, често преминаващи границите на действителността и навлизащи в иреалното. Част от разказа се води от Радой Стаменов – застрахователен брокер (приемаме, че той е и репродуктор на автора, в чието CV е записано, че е

управител на застрахователния брокер „ЗП – Стрелец“ в Ст. Загора). Той се прави на частно ченге, за да разплете криминалето, докато останалите негови сподвижници на идеята за диелектризма, се подвизават на други фронтове. Някои измират необяснимо, но всъщност, оказва се, стават жертва на „мислещите“ електрони. Ето и още характерни черти на този тип писане, което доближава текста до популярните романи: използване на криминален елементи в сюжета, на съспенс интрига, на научни хипотези, древни философии, всичко, свързано с древната квазинаучна мисъл (в тази посока се сещам поне за две имена – Дан Браун и Людмила Филипова). Това ни навежда на мисълта за разликата между „висока“ и „ниска“ литература, но аз ще подходя постмодерно – романът не е нито едното, нито другото. Защото няма „високи“ и „ниски“ романи, а лоши и хубави. Този е по средата. Дори влезе в списъка на пролетната сесия с българска проза за наградата „Хеликон“ за 2010 г. Кое то също не значи, че е добър, нищо че с него се е ангажирало авторитетно издателство като „Абагар“ – В. Търново. Книга с претенции, но без редактор. (Това личи не само в тази книга, а и в редица други, където липсват, редактори, коректори всякакви технически лица.)

В този сюжетен диапазон са ми попадали доста книги напоследък, което говори за тенденция, за мода. И за преходност. Все пак кое кара различни хора да прописват такива четива? Любовта към литературата, многото четене, но и „защото сметнах, че има какво да кажа“ – допълва Светлозар Радев в гореспоменатото интервю. И още: „Освен това си поставих за цел в книгата да има много и различни елементи – приключения, фантастичен и криминален момент, секс, любов... Включил съм в сюжета на романа и застрахователна измама. В подходящ вид съм представил и част от ежедневието и дейността на застрахователния брокер“. Мисля, че находка в романа е включването в началото на всяка глава на едни истории с лъвчета, играещи ролята на интро или мото, въвеждащи или обясняващи индиректно следващата сюжетна нишка. Не е находка обаче преиграването с еротично-сексуалната гл. 24 (с. 29–44), която показва един от мъжкарите – Томас, в групов секс а ла Милър и Буковски. Изкуствено въведени са и доста други глави (гл. 23 с обира в офиса, напр.), защото авторът си е поставил за цел в романа да има всичко. Един роман е огледало на живота, но не на целия. Така или иначе той свършва. След финала пише „край“, но е ясно – финалът е отворен. Опасно отворен.

Следващият роман, както и предишният, е също част от романова поредица: **Кн. 4. „Царството на кривите огледала“** от сагата **„Предградията на рая“** (ИК „Домино“, Ст. Загора, 2008) на **Кънчо Кънчев**. Това е един амбициозен проект, който д-р Тодор Шуранов от Ст. Загора е категоризирал като „Нови явления в литературния хоризонт на Ст. Загора“ (вж. книгата му „Публицистика“, ИК „Домино“, Ст. Загора, 2009, с. 119–128). Да видим. Ето накратко „досието“ на автора: роден е през 1946 г. в София в офицерско семейство. Баща му е първият директор на Астрономическата обсерватория в Ст. Загора. Завършва гимназия в Ст. Загора и атомна физика в СУ „Св. Климент Охридски“. До 1984 г. работи в АЕЦ – Козлодуй, а след това – като компютърен специалист в Ст. Загора. В момента се занимава с издателска дейност. Публикува четирилогията „Предградията на рая“: „Атомната воденица“ (2004), „Мадоната от кафе „Фиалка“ (2005), „Неизживяното минало на един богаташ“ (2006) и „Царството на кривите огледала“ (2008). Явно това е книгата на живота му.

Като реплика встрани тук ще си позволя да вметна, че романът му „Неизживяното минало на един богаташ“ е селектиран за участие в конкурса на фондация „Вик“ за „Роман на годината“ – 2006-а, със забележете, още 52 романа (!), и това не са всичките със сигурност. Но това е друга тема (конкурсът „Вик“ вече е в

историята, а романите продължават да се роят; доказателство е и Старозагорският литературен преглед, в който романът доминира тотално). Засега ще се концентрираме само около четвъртия от поредицата – „Царството на кривите огледала“. (Иначе „Атомната воденица“ е разказ за АЕЦ „Козлодуй“ с център една предотвратена авария от типа на чернобилската; „Мадоната от кафе „Фиалка“ ни пренася в Русия, за да разкаже за любовта на главния герой инж. Къбоков към Наташа, съпроводена с всичките му там мафии и руски изцепки по наше време; в третата книга „Неизживяното минало на един богаташ“ Къбоков се завръща в България, където нещата не са променили много от времето на НРБ).

Приключенията на Къбоков продължават и в четвъртия роман, структуриран в осем глави. Не знам защо му е било на автора толкова предговори да пише (не към четвърта книга), защо му е бил нужен този речник в края на книгата, в който намираме и прословутите абривиатури ТКЗС, ТПК, ДВСК, СИБ, о.з, о.р. или такива имена като Памукчиев, Тито, Дзержински... Тези, които ще посегнат към подобни книги все още са от поколението, на което този речник е познат до втръсване. А за младите, които и под дулото на Колт-45 няма да седнат над книга, интернет-информацията е достатъчна. Мисля, че тези обяснителни текстове изнервят, показват някаква нервност и у автора. Романът е достатъчно добър като традиционна техника на разказ, умение за фабулиране, изграждане на плътни и запомнящи се образи, работа с езика, изграждане на диалог и пр. Две думи за „притесненията“ на автора в Предговорите му: ако един роман не се приема добре от критиката или читателите, виновен за това може да бъде единствено авторът. Или не е попаднал на нужните критици и читатели. И какъв е този сарказъм? Романът бил:

„Философоприключенскоисторически
Разузнаваческошпионскошашматичен
Абсурдноимагинерноквазидействителен
научнопопулярно-натуралистичен
псевдопрокапиталоантисоциалистически
нахаканоизфабрикострувателствуван“.

Романът (първият) наистина не е (само) преразказ на социализма, нито пък следващите са (само) дисекция на преходния, постсоциалистически период. В тях има една основна слабост, която са си позволявали и други майстори на романа у нас – ще спомена само имената на Владимир Зарев, Александър Томов, Христо Рашев, но те са много – да се правят на социални анализатори (социални антрополози) или народопсихолози. Макар че не всеки социален антрополог би написал роман на подобна тема. Не ми е приятно, когато историците заговарят като политици, а белетристите пропишат като журналисти. Едно приятно изключение са романите на починалия неотдавна варненски белетрист Атанас Липчев (ако говорим за автори от провинцията, макар че дистинкцията провинция-столица е нерелевантна). Бих се изкушил да проследя някои от сюжетните нишки в този роман, отвеждащи ни в корупционни схеми, бой с мутри, трансакции, бит и душевност на новия българин, и героят на новото време – Божидар Къбоков, но ще бъде излишно. Да отбележим като добро постижение на К. Кънчев създаването на образцов бекграунд на действието: това като стилова характеристика означава освен жив диалог, внимание към детайла, още и използването на определено количество специална лексика – от жаргона на мутрите, на банковия сектор, от отделни социални сектори на живота, включително и партизанщината в политиката. И тук, както в книгите на останалите автори, които проследяваме в този текст, основно място на действието е Ст. Загора, което е положително, ако на места не прозираше местният патриотизъм и провинциалната менталност, макар и ненатрапващи се. Ретроспекцията е също важен детайл в

разкриването на преживяването на героите в този роман. Кое е обаче „царството на кривите огледала“? На с. 153 Матей – собственикът на вестник (един от многото в Ст. Загора, за които стана дума и по-горе), разсъждава за свободата на словото: „Все още мога да се боря с това, което най-много вирее в това скапано царство. Аз си мислех, че са харманлийските дини, обаче не, проклетата лъжа е. Хъ, даже специален метод ѝ съчиниха комунистите. Но то и соцреализмът не е наше изобретение, като всичко останало. Андерсен го е измислил с онова огледало от приказката си. Лесно е да се разменят местата на грозното и уродливото с розите от градинката на Герда. Достатъчно е да имаш парченце от това огледало в окото. За късмет тоя проклет социализъм постави такива парчета в очите на всеки от нас“. В последната XXI гл. се прави равностойка на битката – убитите на една страна, живите – на друга. Главният герой и семейството му са затънали в благополучие. Почти щастливият край ни дава основание да мислим за следващата, пета книга.

Ако трябва да обобщим, тази поредица е опит да бъде обхваната панорамата на българския живот от последните 20-30 години. А дали този опит е съизмерим с подобни романи и поредици, или ще остане евтин провинциален сериал, ще покаже времето.

Разбира се не се наемам да гадая какво би следвало, защото така или иначе кошмарът от това какво би се случило в Първа атомна навремето, продължава в други измерения. И въпросите за хаоса в живота ни, за неизживяното минало и причината за този хаос, на които не си отговорихме вече повече от двадесет години, висят със страшна сила над главите ни като Дамоклев меч. Според автора на тези въпроси щели да отговорят героите на тази книга. Но нали знаете, че добрите книги не дават готови отговори. Затова са добри – защото е достатъчно да зададеш правилните въпроси.

Един от последните романи за които ще стане дума в този преглед и който излезе и най-скоро е този на **Йордан Атанасов – „Хамовото семе“** (изд. „Фабер“, В. Търново, 2011). С двете си превъзходни премиери в Народната библиотека във В. Търново и в Унгарския културен институт в София той показва, че ще има живот и интересът към него тепърва ще набира скорост. Като съществен факт за презентацията му ще посоча и предварителната нагласа, която читателите му си изработват на базата на предварителни публикации в интернет-сайтове за литература, възможност от която се възползват и други писатели от Ст. Загора – ще спомена тук и публикациите на части от сагата „Предградията на рая“ от Кънчо Кънчев и др. автори.

Както показва името му, романът е съвременна проекция на Старозаветния мит за Ной и неговите синове. Според библейския текст (Битие, VI–IX) след Потопа земеделецът Ной продължил да работи земята. Насадил лозе, после направил вино и като се опил, се съблякъл гол в шатрата си. Видял го синът му Хам и му се присмил и подиграл, не стига това, ами извикал и братята си Сим и Яфет, за да бъде сеирът пълен. Сим и Яфет обаче, засрамени, гърбом пристъпили към баща си и покрили чреслата му с леноно платно. Като се събудил поизтрезнял, Ной благословил Сим и Яфет, а прокълел Хам – да се скита той и семето му вечно по земята и да не намери мир и покой.

Йордан Атанасов проектира върху скелета на старозаветния текст историята на един градинарски род от с. Драганово, Горнооряховско (в неговия разказ – Драгойново; фиктивни са и имената на повечето от действащите лица, както и някои ситуации). Полските села около Велико Търново (освен посоченото можем да добавим и известното Поликрайще с голяма диаспора в Унгария, както и десетки други), са останали в анализите на историята с прочутите си емигранти градинари в Германия и Средна Европа. Драганово в нашия случай обаче освен с градинарството си е познато и като Селото на поетите – оттук са Асен Разцветников, Владимир Русалиев, Камен

Зидаров, Борис Каменов, Боян Магът, но също и Георги Бонев, Румен Стоянов, Георги Христов, Георги Станев, Тошо Дончев, Петър Иванчев, Пеньо Цонев – поет, дисидент, един от братята на автора на тази книга, както и мнозина още известни и по-малко известни творци. От Драганово са и родителите на Йордан Атанасов, който иначе е роден в германския град Брауншвайг през 1943 г. Вече близо 40 години той живее и е свързал съдбата си с един друг поетичен град – Стара Загора. Освен с личното си творчество и постоянните пътувания до родните краища, той е и дал своя принос и преклонение към творците от Драганово и Стара Загора със съставителството на две поетични антологии „Поетични гласове – Стара Загора“ (2004) и „Поетични гласове – Драганово“ (2005).

Превъплъщенията на поети в романисти е нещо нормално в наше време (виж обратното не съм срещал), но при Й. Атанасов е важна „топлата“ връзка между теми и идеи в поетичното му творчество и романа: напр. сб. „Семето на градинаря“ (2005) е тясно свързан с романа „Хамовото семе“ не само с началната си поема „Семето на градинаря“ и финалната „Душата се завръща“, но и с ред други „случайни“ стихотворения по линия на родовата памет. Разбира се автобиографичната проза „Хамовото семе“ провокира и ред други проблеми, свързани с паметта и които ще срещнем в творчеството на този автор: *вината, проклятието, възмездие, кръвната (родовата) връзка, родината, скиталчеството, пътя, екзистенциалната неудовлетвореност, мисията на човека, оцеляването, компромиса, свободата, завръщането...*

Но не само. Това е книга за силата на човешкия дух, за „живота на духа“, който според Хегел е „не живот, който се страхува от смъртта и остава незамърсен от опустошението, а тоз, който понася смъртта и се запазва в нея“. И за да продължим краткото интро на романа чрез думите на Летописеца (автора), което разказва библейската притча за Ной и синовете му, ще го допълним с историята за Каин – първородния син на Адам и Ева (сп. кн. „Битие“), където земеделецът Каин убива брат си Авел и е прокълнат от Бога и това на практика е *първото низвержение на човешкото*. В романа на Йордан Атанасов брат брата не убива, но темата за низвержението на човека присъства особено отчетливо в съдбата на някои герои.

„Хамовото семе“ е роман за емигрантството. Понякога си мислим, че българите не сме племе, склонно към емиграция – в оня мащаб и авантюристично-откривателски дух като други народи. Историческите факти сочат обаче друго. И причините при нас са конкретно-исторически – по-често, или социални – както днес, а и по времето, когато започва семейната сага в този роман – годините по време Втората световна война (но всъщност доста по-рано – в самата зора на новия век).

Романът на Й. Атанасов е композиран като поредица от разкази на баща и неговите синове. „Постарах се – казва Летописецът (който идентифицираме като Автора), – влизайки в гледните точки на всеки един от героите на тази малка семейна сага, да разкрия пътеките на тези хора по белия свят. И по другия – Отвъдния.“ Неговата гледна точка е по-особена – тя е обективистко-коментарна основно, но на места обективният тон отстъпва на субективно-интимни разсъждения, смяна на повествователното време, което ни води на мисълта, че той е член на семейството. Другите гледни точки са: на Цонко (бащата, Градинаря, Първият мъж в Семейството), Христана – жена му, Йоан – първи син (непрокопсаника, авантюриста, войника от Чуждестранния легион, „невъзвращенец“, човекът, скъсал пъпната си връв с отечеството), Симеон (Сим) – втория син (еснафа, здравомислещия), Пенко – третото дете (политически затворник, репресиран от комунистическата власт, поет, човек на духа), Христо – четвъртия син (останал на село, водещ труден живот на провинциален черноработник). До края на Втората световна война Семейството живее и работи в

Германия, там се раждат и синовете, но преди края ѝ Христана се завръща в Драгойново. После Голямата история командва съдбите: Желязната завеса се спуска и Христана не вижда повече мъжа си („Градинарят остана отгътък, в Германия. Завинаги.“); двама от синовете си вижда едва след три години, а най-големия – Йоан – след 25 години, съвсем за кратко.

Разказите на членовете на семейството описват от различни гледни точки ставащото в България в контекста на световната история от 1944 до днешни дни. Но преди всичко тези разкази сглобяват един общо взето традиционен „семеен“ роман, който жанрово Йордан Атанасов стеснява до „градинарски“. Иначе – роман за пътищата на българската емиграция, за оцеляването на отделния човек в рамките на Семейството, на Тоталитарната държава и евентуалната Демокрация след преврата от 1989 г. Един наратив с особена топлота към съдбата на отделните герои и психологическа обосновка на техните постъпки и жестове, което е лесно обяснимо с това, че един от героите на този разказ е самият автор; наратив, изграден като сглобен пъзел от фрагменти-разкази на членовете на Семейството, които колкото и различни, имат за цел да ни покажат скритите механизми и трикове на прословутото българско „оцеляване“, но те носят едно друго послание – философско и етично, което най-общо можем да формулираме чрез думите на Пенко във финала на романа:

„Над милион и половина млади и не толкова млади българи напуснаха страната в търсене на препитание. Не е ли това новото Хамово семе, пропъдено от бащиците-управници и политиците ни да се скита за къшей хляб по света. Да слугува, да върши черната работа на гърци и испанци, на хладните германци и холандци, на високомерните американци... Тези млади мъже и жени с времето късат пъпната връв с родината. И остават цял живот емигранти и натрапници в очите на местните. Които никога няма да ги приемат като свои. Много малко от напусналите ще се върнат на стари години, да потърсят тих пристан в родното гнездо. Но техните, деца, внуци и правнуци ще забравят и език и обичаи.

Какво да правя отсега нататък? Може би е най-добре да разгледам и другата страна от живота на починалите си братя. Неизвестната за мен. Да видя своето друго Аз. Пък тогава да реша...

Позвъних в Комисията по досиетата, представих се и поисках да ме допуснат, съгласно закона, да прочета досиетата на починалите си братя. И своето“.

Годината е 2007-а и идва Голямата равностметка – обществено-политическата.

Обаче истинската равностметка е личната – тази, по която ни отчита Св. Петър. И тя е пълна с оптимизъм: „Какво по-хубаво от това за самия Живот. Животът, който не признава сантименти. Който отрича бащите и майките и върви напред...“, завършва Пенко.

Накратко – роман за Живота – неспиращ, несвършващ, продължаващ въпреки всичко, което ни сервира голямата История; поучително-дидактичен разказ за смисъла на този Живот в рамките на съдбовната История; оптимистична оратория на Живота, дори когато осъзнаем, че отделните ни съдби наистина са били „провали“ от самото ни раждане. Пък и какво ли означава смъртта на всеки един от нас? Какво толкова особено има в нея? Не е ли тя едно *завръщане* след продължително *скиталчество*?

Последният роман, включен тук, е на **Николай Семерджиев** – „**Предания за Серкангер. Астрохолис**“ (изд. „НЧ „Даскал Петър Иванов“, Ст. Загора, 2011). Книгата се издава със спечелен конкурс на Министерството на културата, което само по себе си е оценка за нейните качества. Ще си призная, че точно този тип фентъзи-романи не ми допадат особено, изглежда ми е минало времето, а и робуването на прословутата теза за „високо“ и „ниско“ в литературата... Всъщност аудиторията на

този тип романи е точно детско-юношеска, може би тази на „Хари Потър“ от Дж. К. (Джей Кей) Роулинг. Тогава най-общо може да отнесем книгата към фентъзито, което няма да е много правилно. Смятам, че по-подходящо би било да се обърнем към Хари Норман Търтълдоув – американски историк и плодовит писател, автор на исторически романи, фентъзи и научна фантастика, който е по-известен обаче е с творбите си от жанра алтернативна история.

Така или иначе пред нас е поредният български вариант на роман в жанра алтернативна история – историята на фиктивния исторически град Серкангер. И тук както в други исторически четива, голямата история е разкрита през частните истории на отделни герои, главен от които е момчето Ким. Измислената география – пристанищните градове Серкангер, Гоар, Буларсум, Далгадер около Заключените морета, Спящите планини, островите Ансиер и Мелан, Тюленовите острови на приложената и рисувана от автора цветна карта, наречена „Пътят на каравелата Дъждовен облак“, смътно напомнят на познати обекти и имена, като асоциацията с нещо познато от книги и пътешествия през вековете продължава с историята на градове и хора. Характерното за младия читател любопитство е задоволено по опосредствен начин с провокацията с нещо напълно непознато и явно фиктивно – като в приказка, легенда, мит, история, където фикция и реалност се изравняват в детско-юношеското съзнание.

И така това е историята на Ким – едно отнесено, саможиво и особено за околните дете на име Ким, което притежава дарбата да рисува. Семейството му – бащата Ахъс и майката Ин, се преселва заедно с детето си от село в големия град Серкангер, където то започва да учи при д-р Фердинанд Фо и проф. Тилиус и животът на Ким се преобръща из основи. Постепенно в действието се включват нови герои, а самото действие започва да напомня твърде много за измислените приключения и ужасии в „Хари Потър“ и подобни книги. Основното е пътешествието с кораба „Дъждовен облак“, срещата с билковото растение Астрохолис, което изглежда е с извънземен произход. Следват невероятни приключения и открития, които покоряват не само детското въображение. Всъщност основното предимство на този тази книга, на този тип литература и буйното, но и контролирано въображение на автора. Умението му да предизвиква емпатия чрез средствата на литература. Да докарва историята до край, като следва най-добрите образци на приключенско-авантюрният жанр. Приказният донякъде хепиенд в книгата удовлетворява читателския хедонизъм, след като сме преминали през въображаемите кръгове на ада и сме задоволили изначално детското си любопитство към новото и неизвестното. Независимо дали съществува, или не. Важното, е че вече сме повярвали на Николай Семерджиев.

Накрая, искам да спомена като литературен факт и две книги на преводачите от испански Ботьо Буков и Виолета Бончева. Просто да отбележа техния труд, без да го коментирам, тъй като не съм испанист. Ботьо е сред известните ни преводачи от испански. Последният автор, който е превел и издал в отделна книга е нобелистът Хорхе Гилен. Виолета Бончева също има определени сполуки в преводаческата си дейност. Сега тя ни е представила „Съвременни мексикански драматурзи“ – едно електронно издание на „Литернет“ – Варна, което съдържа пиеси от няколко мексикански писатели. Бих искал да им пожелаая успехи и в бъдещите им начинания като творци и преводачи.

Ето че не можахме пряко да дадем отговор на въпроса защо пишем? Защо издаваме? При едни писатели това е резултат от търсене на *ефекта* в писането, при

други то изразява *езика на властта*, на господстващите (преди на социализма, сега на капитализма), но само по себе си то не може да отключено по политически, психологически или социални причини. Вярвам, всеки ще се съгласи, че то е като игрите на детето: понякога непонятни, понякога шумни и копиращи света около него, но винаги стремящи се да си обяснят този свят от позицията на аутиста. Самотни и неразбрани игри, които преведени на езика на възрастните, означават да си възвърнем нещо загубено, „изгубения рай“ по Джон Милтън.

За критика оценяването на книги, особено ако той сам е изкушен да пише, е доста субективно занимание. Ето и моето лично предпочитание, разбира се основано на критерии като *художествени достойнства, съвременна комуникативна стратегия и значимо социално послание* (ако опираме до романа най-вече и формулирани по сходен начин от проф. Милена Кирова за журирането на романи от конкурса на „Фонд 13 века България“): романа „Хамовото семе“ на Йордан Атанасов, на първо място, и пътеписа „Д-р Ливингстън, предполагам“ на Петър Бакърджиев. Това са книги, които покриват горните критерии, излизат от мейнстрийма на съвременната проза и донякъде са иновативни – на Й. Атанасов интерпретира за първи път в българската литература темата за българските емигранти-градинари, а втората развива пътеписа като роман. Във всички случаи обаче съм респектиран от представените книги, защото трудът на белетриста, на романиста е огромен и заслужава нашите адмирации.

литература плюс култура |*| <http://grosnipelikani.net>

© Владимир Шумелов

http://www.grosnipelikani.net/modules.php?name=Downloads&d_op=getit&lid=267,
11.11.2011